

L'amic manresà de José Saramago

Una vegada conclòs l'Any Saramago, parlem amb Joan Morales, estudiós de la figura i l'obra del novel·lista portuguès, sobre el qual acaba de publicar "Entre Barcelona i Saramago".

Joan Morales amb José Saramago (Santander, 2000)

Expert en màrqueting i economia, Morales sempre s'ha sentit atret per les humanitats i la literatura. No és d'estranyar, doncs, que arran d'un viatge a Portugal, l'any 1998, s'interessés per l'obra de Saramago, de qui va començar llegint *Memorial do convento*. D'aleshores ençà, no solament n'ha llegit tota l'obra i tot el que sobre ell s'ha escrit, sinó que ell mateix ha escrit i publicat els llibres *Saramago por José Saramago* (2013), *José Saramago, la revolució de la consciència* (2018) i *Entre Barcelona i Saramago* (2022).

? Quina ha estat la teva contribució en l'Any Saramago?

? A part de la publicació d'aquest darrer llibre, que és un recull d'entrevistes i conferències fetes a Barcelona entre 1998 i 2007, vaig presentar la ponència: *Ruptura i aproximació d'Espanya i Portugal respecte a Europa*, en les Jornades internacionals sobre l'iberisme de Saramago, celebrades a la Biblioteca Joan Fuster. D'altra banda, estic preparant una guia literària a partir de les seves novel·les per Portugal i Lanzarote, on es va autoexiliar després que al seu país li censuressin *Evangelis segons Jesucrist*.

? Quina era la seva visió de la península ibèrica?

? Deia que Europa era un mercat i que la península n'era subsidiària. Quant a Catalunya, considerava que s'havia de poder autogestionar.

? Quan i com el vas conèixer?

? Va ser l'any 2000, com a participant en un curs sobre la seva obra, impartit per ell mateix, a la Universitat Menéndez Pelayo de Santander.

? I com passes de ser un alumne anònim a entaular-hi una relació personal?

? Malgrat semblar una persona esquerpa, era molt proper. Això va permetre que durant el curs un grup d'alumnes hi establíssim una relació més estreta. Quan al darrer dia vam coincidir a l'aeroport, vam quedar d'escriure'ns. ?Si m'escrius a Lanzarote, no cal que hi posis l'adreça: amb el nom n'hi ha prou?, va dir-me. I així va ser com vam iniciar una relació epistolar. L'any següent, el 2001, vam tornar-nos a veure a Barcelona, on havia vingut a presentar la traducció en català i castellà de *La caverna*.

? Després de la mort de l'escriptor, el 2010, entres en contacte amb Pilar del Río, la seva vídua i traductora des d'aleshores al castellà.

? Va ser amb motiu de la preparació del meu primer llibre sobre Saramago, consistent en la transcripció de les sessions del curs de Santander. Vam quedar a Lisboa i allí vam acordar l'estructura del llibre. Durant aquests anys, m'ha acompanyat en multitud de presentacions i xerrades. I també ens hem vist a Lanzarote i a Lisboa, on hi ha la fundació.

? Una fundació que vetlla per la conservació i difusió de la seva obra...

? No només això. Abans de morir, la Pilar va demanar a Saramago què podia fer per ell. Continuar-me, va dir. Això, en boca de Saramago, volia dir continuar treballant per a la millora de la societat, cosa que s'ha traduït a donar suport des de la fundació a projectes socials, mediambientals, culturals... Sempre va ser una persona compromesa amb els seus ideals.

Joan Morales és estudiós de la figura i l'obra de l'escriptor portuguès. Foto: Francesc Rubí

? Tot i que ell es com definia com a pessimista vital...

? És cert, però és perquè considerava que als optimistes ja els està bé el món com està, de manera que els únics que poden voler canviar-lo són els pessimistes.

? I també es confessava comunista.

? Quan ell parlava de comunisme no es referia a com s'havia dut a la pràctica històricament. Quan Fidel Castro va executar uns dissidents, va trencar qualsevol relació amb el govern castrista. Tant rebutjava el capitalisme com el comunisme totalitari.

? En les seves entrevistes i conferències, semblava que li interessa més la política que la literatura.

? Sobretot després de la concessió del Premi Nobel, gràcies al qual les seves intervencions van adquirir una ressonància més àmplia, d'aquí que ho aprofités per alertar sobre la fi de l'humanisme sota la roda tecnològica. Denunciava com la tecnologia mana sobre l'ètica. Progressem molt tecnològicament, però èticament reculem. I això el revoltava.

? Quina era la funció de la literatura, per a ell?

? Sostenia que les seves conviccions polítiques no han de reflectir-se en la literatura, però també afirmava que, més enllà de la literatura, l'escriptor ha d'estar compromès amb la societat on viu. Per a ell, la figura de l'escriptor i la del ciutadà és una de sola.

? Per això les seves novel·les expressen sempre una preocupació social.

? Moltes de les seves obres parteixen del supòsit: què passaria si...? Si tothom es quedés cec, tothom votés en blanc... Es tracta d'al·legories distòpiques amb un rerefons realista i humanista. Fins i tot en la darrera novel·la, que va deixar inacabada, es planteja què passaria si les indústries armamentístiques fessin vaga.

? Com veia el futur de la literatura?

? Deia que la literatura seria l'últim refugi de la llengua. Refugi com a espai on pugui quedar recollida la visió del món a través de les paraules, que per a Saramago han de ser tan inconformistes com els fets. Sense literatura es perd una part important de la transmissió cultural.

? Què destacaries del seu procés creatiu?

? Mai no planificava la novel·la de bon principi. Es deixava portar. Això sí: no començava a escriure fins que no tenia el títol. I els títols se li podien aparèixer de la manera més insospitada. El títol de *La caverna*, per exemple, li va venir al cap un dia que, anant en cotxe per una autovia, va veure una gran tanca publicitària. A partir d'aquí, escrivia una o dues pàgines cada dia. En el cas de la seva darrera novel·la a què abans he fet referència, el tema i el títol se li van acudir després de llegir la notícia que s'havia trobat una bomba de la guerra civil sense esclatar a Badajoz, a l'interior de la qual els artificiers van trobar-hi una nota que deia: aquesta bomba no explotarà. El títol era *Alabardes*, una arma antiga barreja de llança i destrat.

? També havia escrit poesia...

? Només dos poemaris. S'hi trobava massa encotillat, escrivint poesia. Per això sempre deia: Qui vulgui poesia, que llegeixi les meves novel·les. De fet, donava molta importància a l'oralitat i la sonoritat. Tot allò que escrivia ho rellegia en veu alta, i per més ben estructurada que fos la frase, si no sonava prou bé, la refeia. Melòman com era, sobretot de la música de Bach, buscava sempre la musicalitat de les paraules.

? Tanmateix, no li agradaven els fados...

? No li agradava l'aire melancòlic que tenen.

? Ni tampoc els diccionaris de sinònims.

? No en tenia cap, perquè considerava que els sinònims no existeixen. Mirava de trobar la paraula

justa en cada cas, convençut que cada paraula pot adquirir un sentit diferent en funció de les altres paraules que l'acompanyen.

? Quins trets defineixen, per a tu, el Saramago persona i el Saramago escriptor?

? El compromís social i la voluntat de contribuir a construir una societat millor, a partir d'una literatura reflexiva i inspirada en el principi racional de la Il·lustració, de la qual potser sigui un dels darrers exponents.

[despiece]Algunes opinions de Saramago (extretes del llibre *Entre Barcelona i Saramago*, Edicions Parcir, 2022):

«No parlem de drets humans. Parlem senzillament de respecte humà»

«El capitalisme no decep mai. I per una raó molt senzilla: no promet res»

«Com més vell més lliure em sento i com més lliure, més radical»

«La gent no està contenta, la gent apaga el televisor i pensa que així apaga la realitat»

«La democràcia no és un punt d'arribada. És un punt de partida que es construeix cada dia, o es va destruint cada dia»

«Així com un arbre creix en direcció a la llum, nosaltres creixem en direcció als diners»

«Ja no hi ha diaris, sinó empreses periodístiques»

[/despiece]